

YER TUZISH TIZIMIDA QISHLOQ XO‘JALIGI YERLARIDAN FOYDALANISHNI TARTIBGA SOLISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI

Soatov Oybek Ibragimovich,

“O‘zdavyerloyiha” Davlat ilmiy-loyihalash instituti mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0009-0009-9970-1248

Annotatsiya. Yer tuzish tizimida qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanishni tartibga solishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari muxim ahamiyatga ega. Maqola yerdan foydalanishlarni tartibga solishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmining konseptul chizmasini shakllantirishga bag‘ishlangan. Tashkiliy-iqtisodiy mexnizm yordamida yerdan foydalanishni tartibga solish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishdagi zaruriy talablar va rioya etiladigan tamoyillar ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: yer tuzish tizimi, yerdan foydalanish, yerdan foydalanish samaradorligini oshirish, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar, tartibga solish, chizma.

Аннотация. В системе землеустройства важное значение имеют организационно-экономические механизмы регулирования использования сельскохозяйственных земель. Статья посвящена формированию концептуальной схемы организационно-экономического механизма регулирования землепользования. С помощью организационно-экономического механизма раскрыты необходимые требования и соблюдаемые принципы реализации мер по регулированию землепользования.

Ключевые слова: система землеустройства, землепользование, повышение эффективности землепользования, организационно-экономические механизмы, регулирование, схема.

Abstract. Organizational and economic mechanisms for regulating the use of agricultural land in the land management system are of great importance. The article is devoted to the formation of a conceptual framework of the organizational and economic mechanism for regulating land use. With the help of an organizational and economic mechanism, the necessary requirements and observed principles for the implementation of measures to regulate land use are revealed.

Keywords: land management system, land use, increasing land use efficiency, organizational and economic mechanisms, regulation, diagram.

Kirish. Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlardan samarali foydalanishni tashkil etishning muhim yo‘nalishlaridan biri yerdan foydalanishni tartibga solish bo‘lib, bu yerdan foydalanishdagi hududiy kamchiliklarni tuzatish, xo‘jaliklarda hududiy va ishlab chiqarishning oqilona munosabatlarini o‘rnatish, hududni tuzish va xo‘jalikni ichki tashkil etishni takomillashtirish bo‘yicha huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy, texnik, ekologik va boshqa majmuaviy tadbirlar yig‘indisini ifodalaydi.

Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlardan foydalanishning samaradorligini oshirish va yerdan foydalanishni tartibga solish masalalari fermer xo‘jaliklarida yerdan foydalanishni tashkil etish nazariyasi va amaliyotida nisbatan qiyinroq kechadi. Bu qishloq xo‘jaligiga kirishishda tashqi va ichki muhitdagi juda ko‘p omillar maqsadga teskari sifatda ta‘sir etib, butun qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini tashkil etishda yerdan foydalanish samaradorligini oshirish va yerdan foydalanishni tartibga solishni yuzaga keltiradi.

Natijalar va munozara. Qishloq xo‘jalik ishlab chiqarishi bo‘yicha maxsus adabiyotlar va tajribalarni o‘rganish [2, 3, 4, 5, 6] ko‘rsatishicha, qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlardan foydalanish samaradorligini oshirish va yerdan foydalanishni tartibga solishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi respublikamiz agrosanoat majmuida shakllantirilgan tashkiliy xo‘jalik mexanizmining ixtisoslashgan tarkibiy qismi hisoblanadi. Xo‘jalik mexanizmi masalalari ilmiy ishlarda turli jihatlardan ko‘rib chiqilgan. Lekin, bu ishlarning birortasida qishloq xo‘jaligiga

mo‘ljallangan yerlardan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadidagi yerdan foydalanishlarni tartibga solishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning tarkibiy qismlariga alohida e‘tibor qaratilmagan.

Olib borilgan tadqiqotlar va maxsus adabiyotlarni o‘rganishlar qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlardan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadidagi yerdan foydalanishlarni tartibga solishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi tuzilishining konseptual shaklini tuzishga imkon berdi (1-rasm).

Yerdan foydalanishni tartibga solishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi (YFTSTIM) subyekt sifatida – qishloq xo‘jalik korxonalari xo‘jalik shakli, sharoitlari va ishlab chiqarish tuzilishi yuzaga chiqadi. YFTSTIM faoliyati obyekti – qishloq xo‘jalik korxonalari yerlari hisoblanadi.

Xo‘jaliklararo yer tuzish yer qonunchiligi asosida yerlardan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligini oshirish bo‘yicha davlat siyosatini amalga oshirish maqsadida yerdan foydalanuvchilar va yer egaliklari orasida yerlarni taqsimlash va foydalanish tavsiflariga ta‘sir etuvchi yerdan foydalanishni tartibga solishni amalga oshiradi [1].

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizm yordamida yerdan foydalanishni tartibga solish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishda quyida keltirilgan talablarga rioya qilish zarur.

1. Fermer xo‘jaliklari aniqlangan ixtisoslikka va tashkiliy-ishlab chiqarish tuzilishiga ega bo‘lishi kerak.

2. Yerdan foydalanishni tartibga solish uchun yerlarni uchastkalar bo'yicha kadastr baholash natijalari hisoblashlari bajarilishi kerak.

3. Tartibga solishdan keyingi fermer xo'jaliklarida yerdan foydalanishda yerlarni tashqi salbiy ta'sirlardan himoya qilishni ta'minlash, yerdan samarali foydalanish va tuproq unumdorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni muntazam amalga oshirishni yo'lga qo'yish hisobga olingan bo'lishi kerak.

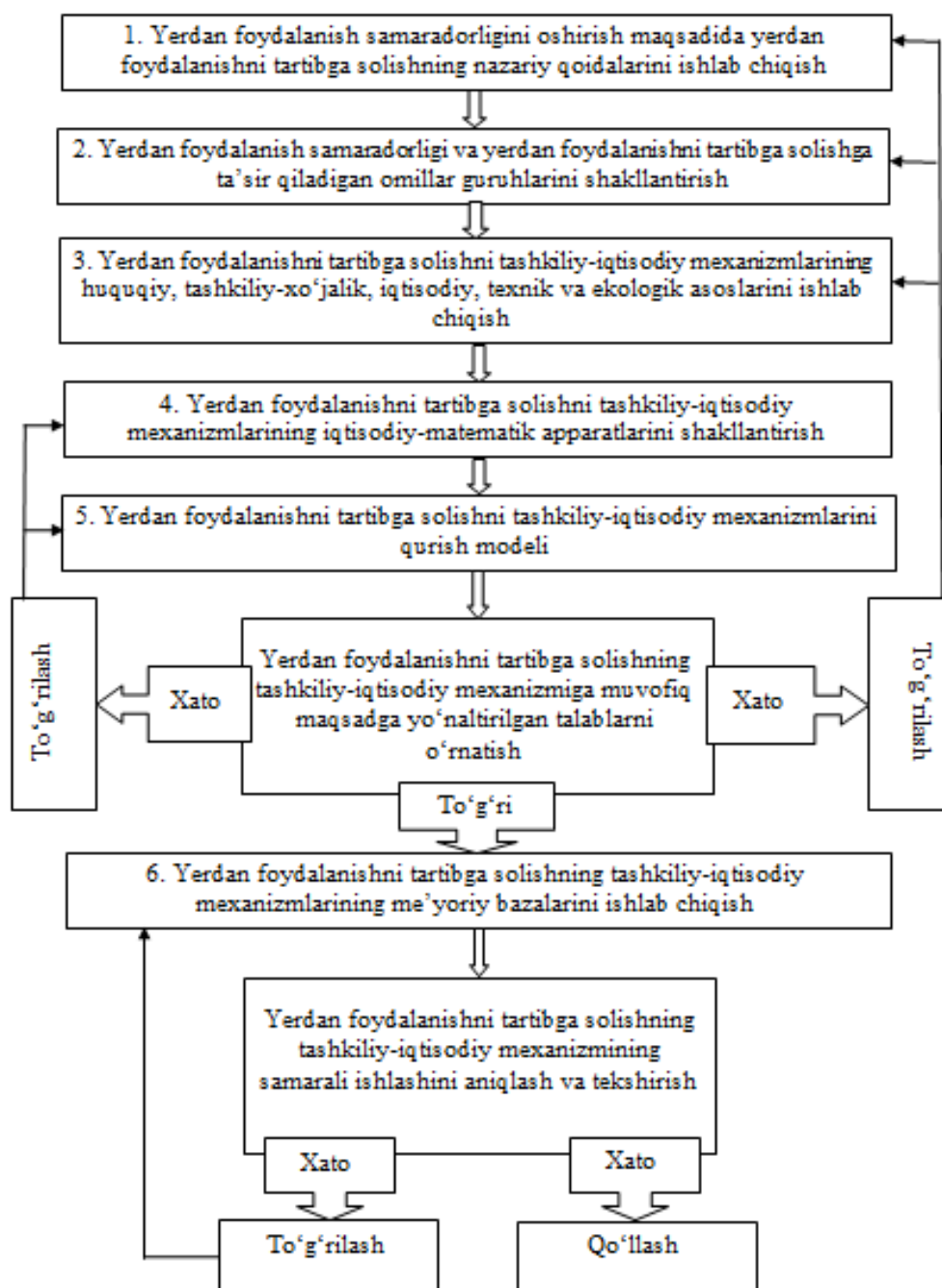
4. Yerdan foydalanishni tartibga solishda xo'jalikda ichki transport xarajatlarini pasaytirishga imkon yaratish uchun xo'jalik markazlaridan xizmat ko'rsatiladigan yerlarga bo'lgan o'rtacha oraliq masofani qisqartirishga intilish kerak.

5. Yerdan foydalanishni tartibga solish natijasida xo'jalikda yerlar tarkibi va tuzilishi optimallashtirilishi zarur.

6. Qishloq xo'jalik korxonalari va uning ishlab chiqarish bo'limlarida yerdan foydalanishda yer maydonlari, ixcham shakllari bo'yicha optimallashtirilgan bo'lishi va hududiy nuqsonlar bo'lmasligi hamda xo'jalik markazlari bo'yicha xizmat ko'rsatiladigan yerlardan markazgacha masofa imkon qadar yaqin joylashtirilgan bo'lishi kerak.

7. Qishloq xo'jalik ekinlari hosildorligini oshirish maqsadida haydalma yerlar bo'yicha ekinlarni joylashtirishda qulay tuproq sharoitlarini, o'tmishdoshlik va fitosanitariya, texnologik va tabiatni muhofaza qilish talablarini hisobga olgan holda o'tkazish kerak.

8. Haydalma yerlarga xizmat ko'rsatish bo'yicha xo'jalikda ichki transport xarajatlarini kamaytirish uchun xo'jalik markazlari va qulay yo'l tarmoqlarining imkoniyatlaridan kelib chiqib, mahsuldor, ko'p mehnat va mashina talab qiladigan ekinlarni

1-rasm. Yerdan foydalanishlarni tartibga solishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi tuzilishining konseptual chizmasi

joylashtirish zarur.

9. Qishloq xo‘jalik korxonalari band qilgan yerlardan maqsadga mo‘ljallanganligi bo‘yicha foydalanilishi zarur.

10. Yerdan foydalanishni tartibga solish natijalari samaradorligini baholashda qishloq xo‘jalik ishlab chiqarishining barqaror ishlashi uchun tasdiqlangan ilg‘or me‘yorlarni, ijtimoiy standartlarni hamda boshqa omillar va sharoitlarni hisobga olgan holda qishloq xo‘jalik ishlab chiqarishini rivojlantirish yerdan foydalanish holati to‘g‘risidagi ishonchli ma‘lumotlar asosida bajarilishi zarur.

Yuqorida keltirilgan talablarning muvaffaqiyati uchun respublikamizning turli mintaqalarida joylashgan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlardan foydalanishlarni tartibga solishning turli sharoitlarini yaratishda quyida bayon etilgan asos bo‘luvchi tamoyillarga rioya qilish maqsadga muvofiqdir:

1. Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlardan foydalanishni tashkil etish va muhofaza qilish, qonunchilik va me‘yoriy aktlariga rioya qilish.

2. Agro-ekologik mintaqalarni yerdan foydalanishning ajratilishi va ajratilgan mintaqalardagi yerdan foydalanishning belgilangan tartibini ichiga olgan holda yerlardan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan tashkiliy, iqtisodiy, texnik va ekologik chora-tadbirlar tizimlarida yerlardan foydalanishda ekologik ustunlikni ta‘minlash.

3. Yerlardan foydalanish samaradorligini oshirishga salbiy ta‘sir ko‘rsatadigan ichki va tashqi hududiy kamchiliklarni to‘g‘rilash.

4. Qishloq xo‘jalik yerlari unumdorligini yanada oshirish va saqlash.

5. Xo‘jalik markazlarini, chorvachilik fermalarini va majmualarini, hududni muhandislik jihozlash obyektlarini va boshqa atrof-muhitni ifloslantiruvchi antropogen obyektlarni oqilona joylashtirish yo‘li bilan hududda ekologik xavfsizlikni ta‘minlash.

6. Dehqonchilikda tuproq unumdorligini oshirish, ishlab chiqarish markazlari, xo‘jalikdagi ichki yo‘llar ortiqcha band qilgan, o‘zining funksional ahamiyatini yo‘qotgan ihota polosalari, kanallar, zovurlar va boshqa antropogen obyektlar hamda o‘simlik mahsulotlarini ishlab chiqarish xarajatlarini qoplamaydigan yer uchastkalarini xo‘jalikning dehqonchilik faoliyatida foydalanishdan chiqarib tashlash yo‘li bilan oqilona yerdan foydalanish.

7. Massivlardagi haydalma maydonlarni kengaytirish,

haydalma yerlardagi tarqoq joylashgan, suqilib kirgan va boshqa konturdagi yerlarni tugatish maqsadida yerlarni ekologik talablarni asosida iqtisodiy maqsadga muvofiq transformatsiyalash.

8. Yerdan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligini oshirish, yerdan foydalanishni tartibga solish bo‘yicha o‘tkaziladigan tadbirlarning majmuaviyligini ko‘zda tutish.

9. Qishloq xo‘jalik yerlaridan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligini oshirishga ta‘sir qiladigan tabiiy, tashkiliy, iqtisodiy, ekologik va hududiy sharoitlar ta‘sirini hisobga olish.

10. Dehqonchilikda minimal xarajat hisobiga haydalma yerlarning ball bonitetiga muvofiq dehqonchilik mahsulotlari maksimal chiqishini ta‘minlaydigan qishloq xo‘jalik ekinlarining ekin maydonlari va yerlar tuzilishini optimallashtirish.

11. Yerlardan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligini oshirishga imkon beradigan qishloq xo‘jalik korxonalari hududlarini tuzish va ishlab chiqarishni oqilona tashkil etish.

12. Qishloq xo‘jalik ishlab chiqarishini barqaror rivojlanishini ta‘minlaydigan yerlardan foydalanishning iqtisodiy ekologik va ijtimoiy samaradorligini oshirish.

Sanab o‘tilgan tamoyillar tarqoq holda emas balki, majmuaviy hisobga olinishi zarur.

Xulosa, taklif va tavsiyalar.

1. YFTSTIM qishloq xo‘jalik yerlaridan foydalanishni tartibga solishning natijalari va yo‘nalishlarini oldindan belgilashga imkon beradigan tashkiliy, iqtisodiy, hududiy, ekologik konseptual qoidalarni va iqtisodiy dastaklar, rag‘batlar, instrumentlar, mezonlar, omillar, matematik apparatlarni ichiga olgan ko‘pqirrali murakkab tizimni taqdim qiladi.

2. Qishloq xo‘jalik korxonalarda yerdan foydalanishni tartibga solish mavjud yerdan foydalanishlarni yaxshilash, yangilarini tashkil qilish, fermer xo‘jaliklarida yerdan foydalanish va hududlarni ichki tashkil etishni takomillashtirish, uning hududidagi kamchiliklarni bartaraf qilishni ifodalaydi.

3. YFTSTIMning instrumentativ roli xo‘jaliklararo va xo‘jalikda ichki yer tuzish bo‘yicha muvofiq loyihalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy qilish yo‘li bilan amalga oshiriladi. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning ta‘siri yerlardan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligini oshirish maqsadida yerdan foydalanishni, qishloq xo‘jalik ishlab chiqarishini tashkil etishni tartibga soladigan huquqiy, tashkiliy-xo‘jalik, iqtisodiy, texnik va ekologik asoslarga tayanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Волков С.Н. Землеустроительное проектирование. Учебники и учебное пособие для студентов высших учебных заведений. В 2-х т. Том 1. – М.: ГУЗ, 2020. – 540 с.

2. Севостьянов А.В., Спиридонова А.П. Развитие пространственной организации территории. International agricultural journal. 2024. No 6, 2257-2270. URL: <https://iacj.eu/index.php/iacj/article/view/1149>.

3. Севостьянов А.В., Спиридонова А.П. Пути развития системы землеустройства и территориального планирования в современных условиях. Современные проблемы управления проектами в инвестиционно-строительной сфере и природопользовании: материалы IX Международной научно практической конференции, посвященной 112-летию РЭУ им. Г.В. Плеханова, г. Москва, 2019.- с.115-118.

4. Хабаров Д.А. Теоретические основы организации рационального природопользования и охраны земель сельскохозяйственного назначения. Д.А. Хабаров, Д.С. Валиев, И.А. Хабарова. Международный сельскохозяйственный журнал. – 2019. – №1. – С. 5-7.

5. Черкашин К.И. Землеустройство особо ценных продуктивных сельскохозяйственных угодий в Российской Федерации: диссертация на соискание степени кандидата экономических наук: 08.00.05. [Место защиты: Гос. ун-т по землеустройству]. – москва, 2016. – 198 с.

6. Шаповалов Д.А. Теория и практика дистанционного зондирования Земли для агропромышленного комплекса России. Д.А. Шаповалов, П.В. Ключин, С.В. Савинова [и др.]; Государственный университет по землеустройству. – Москва: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования Государственный университет по землеустройству, 2021. – 443 с.